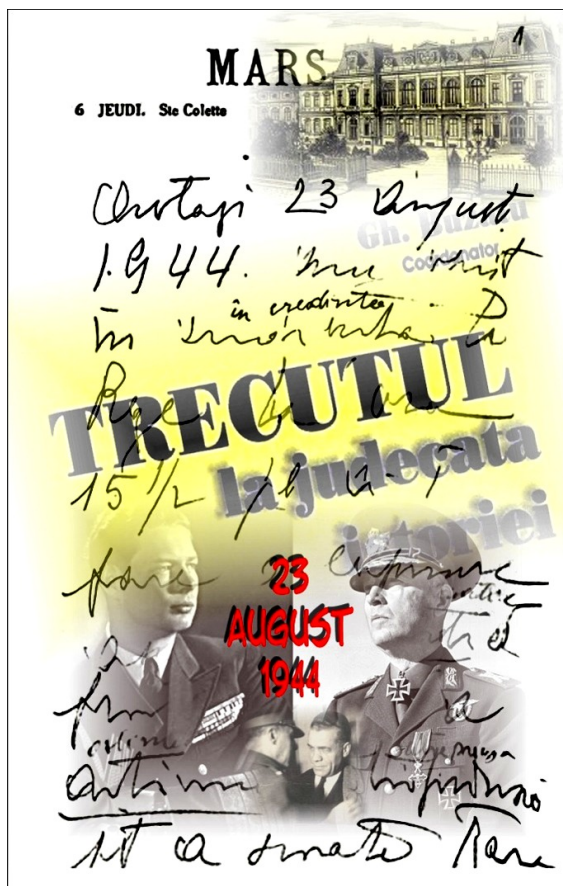

Pregătirea și derularea loviturii de stat de la 23 august 1944

Col. (r) Prof. univ. dr. Alesandru Duțu (<https://www.art-emis.ro/col.-r-prof.-univ.-dr.-alesandru-dutu/>)

© 23 August 2023

(/images/stories/istorie/23_august_1944_D.jpg)

Dacă inițial, atât reprezentanții „opozității” (în special Iuliu Maniu), cât și cei ai guvernului (Mihai Antonescu, cu precădere), au desfășurat acțiuni diplomatice de sondare a posibilităților de ieșire a țării din război, o primă manifestare în acest sens având și regele Mihai la 1 ianuarie 1943, începând cu primăvara anului 1944, când războiul a ajuns din nou pe teritoriul național, reprezentanții „opozității” au luat în calcul (cu acordul suveranului) scoaterea țării din războiul, inclusiv prin înlăturarea mareșalului Ion Antonescu, șeful guvernului, dar și Conducător al Statului din septembrie 1940, ajungându-se, la 23 august 1944, la cunoscută lovitură de stat.

Cronologic, evenimentele s-au derulat astfel:

18 martie 1944. Iuliu Maniu propune lui Ion Antonescu constituirea unui guvern național, prezidat de mareșal, care „să înceteze războiul și să proclame neutralitatea pentru a evita o luptă cu nemții și aliații lor”. „Antonescu – avea să consimțea Ion Hudiță – nici n-a voit să audă, răspunzându-i că „știe el ce face și că n-are nevoie de sfaturi”. La precizarea liderului național-țărănist, că va încerca să găsească „înțelegere pentru interesele țării la Majestate Sa Regele”, mareșalul a replicat „Faceți ce vreți”. S-au despărțit fără să își strângă mâinile.

23 martie 1944. Iuliu Maniu întreabă pe Ion Hudiță: „Ce facem dacă Antonescu se încăpățânează și continuă războiul; putem noi să ne bazăm pe o intervenție a regelui pentru a-l forța să cedeze?”.

25 martie 1944. Iuliu Maniu transmite Aliaților (prin Alexandru Cretzianu) că dacă Ion Antonescu „va continua războiul contra Aliaților” atunci „este hotărât să reacționeze prin răsturnarea” mareșalului, eventualitate în care dorea „să știe pe ce ajutor poate conta din partea Aliaților”.

30 martie 1944. În timpul întrevederii cu Ion Antonescu, regele Mihai I apreciază că trebuie analizat dacă nu era cazul ca România „să înceteze ostilitățile”. La precizarea lui Constantin Sănătescu că 11 generali cu care a vorbit erau convinși că germanii au pierdut războiul, mareșalul a replicat: „Toți aceștia nu știu ce știu eu... Eu mi-am luat toată răspunderea și voi plăti cu capul meu, dacă se va întâmpla să aveți dv. dreptate”. În aceeași zi, în discuția cu suveranul și cu Regina-Mamă Elena, Constantin Sănătescu avea să concluzioneze: „Trebuie să mai așteptăm puțin și să analizăm totul cu

băgare de seamă, pentru a nu ne arunca într-o aventură”. La Cairo, N.V. Novikov informează pe Barbu Știrbei că dacă Iuliu Maniu organizează o lovitură de stat împotriva germanilor și răstoarnă guvernul Antonescu, guvernul sovietic era gata să „încheie un acord cu Maniu privind ajutorul militar sovietic”. Întrebat care era poziția față de Transilvania, diplomatul sovietic a spus că nu primise nicio instrucțiune oficială în această problemă, dar i-a arătat „o hartă oficială” în care se prezenta „întreaga Transilvanie ca aparținând României” (Basarabia și nordul Bucovinei apăreau componența teritoriului U.R.S.S.).

Martie 1944. Generalul Constantin Sănătescu, șeful Casei Militare Regale de la 22 martie 1943 (de la 1 aprilie 1944, mareșal al Palatului) începe să ia legătura (cu acordul regelui Mihai I) cu Iuliu Maniu, șeful Partidului Național-Țărănesc, cu C.I.C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal, cu Gheorghe Tătărescu, comunicând, în ultima zi a lunii, lui Ion Hudiță, secretar general adjunct al Partidului Național-Țărănesc: *„De azi înainte, vă rog să contați pe sprijinul meu; nu fac politică, însă ca român și ca militar, sunt alături de dvs. în lupta pentru salvarea țării”*.

Între timp, mareșalul Palatului luase legătura și cu numeroși generali cu funcții de conducere în armată, inclusiv din cadrul Marelui Stat Major. • Colonelului Gheorghe Zamfirescu, șeful Secției 1 a Marelui Stat Major, i-a făcut cunoscută hotărârea ce „s-a luat de un grup de elemente politice reprezentative de a schimba politica țării și i-a cerut să continue să trimită la Palatul Regal situația sintetică a armatei (acțiune interzisă de Ion Antonescu) și să mențină în interiorul țării cât mai multe efective militare cu care să se poată acționa la momentul potrivit (sintezele au fost trimise prin colonelul Marcel Olteanu, până la 1 aprilie 1944, apoi colonelul Emilian Ionescu. • Colonelului Titus Gârbea (numit șef al șef al Detașamentului român de legătură cu O.K.H.-ul) i-a precizat că „noi nu mai putem aștepta”, informându-l despre pregătirile începute „în vederea desprinderii”.

2 aprilie 1944. Alfred George Gardyne de Chastelain, agent secret britanic, parașutat în România în decembrie 1943, se întâlnește cu Iuliu Maniu, insistând ca acesta să pună la cale cât mai curând o lovitură de stat.

3 aprilie 1944. Iuliu Maniu insistă pe lângă rege ca Ion Antonescu să fie forțat să pună capăt războiului și să demisioneze imediat.

6 aprilie 1944. La Palatul Regal, Mihai Antonescu informează pe regele Mihai I despre stadiul discuțiilor cu Aliații în legătură cu armistițiul. „Se pare – consemnează Constantin Sănătescu – că și Mareșalul este cîștigat pentru această linie. Comunicăm lui Știrbey la Cairo să încerce să obțină garanții din partea anglo-americanilor, întrucât nu avem încredere în cele tratate cu rușii”. Constantin Sănătescu transmite din nou lui Ion Antonescu sfatul regelui de a se gândi serios la încetarea ostilităților și de a înceta să se mai gândească la o pace separată anglo-germană.

11 aprilie 1944. Informat de Constantin Sănătescu despre posibilitatea constituirii unui guvern de generali, generalul Mihail Racoviță, comandantul Armatei 4 de pe frontul din Moldova, se arată dispus să facă parte din Executiv, cu condiția ca acesta să nu fie prezidat de generalul Iosif Iacobici. A doua zi și-a oferit serviciile, „necondiționat” și generalul Constantin Niculescu, comandantul Corpului 5 armată. Puțin mai târziu, generalul Nicolae Stoenescu, comandantul Corpului 4 armată, l-a vizitat pe Constantin Sănătescu la Săftica, întrebându-l dacă „la București nu se lucrează pentru pace”. L-a rugat să-l ia cu avionul la Săvârșin pentru a spune regelui Mihai I că starea de spirit a militarilor de pe front era „pentru pace”. Aceeași problemă avea să o discute generalul Nicolae Stoenescu și cu Gheorghe Brătianu.

14 aprilie 1944. Ion Antonescu transmite lui C.I.C. Brătianu și Iuliu Maniu (prin Gheorghe I. Brătianu) că „el știe ce are de făcut și să fie lăsat în pace”.

17 aprilie 1944. Așteptând „un eveniment militar pe frontul Nistrului pentru a trece la acțiune”, regele Mihai I cere generalului Constantin Sănătescu să aibă întrevederi cu oamenii politici și să se gândească la „persoanele ce vor alcătui noul guvern”.

19 aprilie 1944. Mihai Antonescu informează pe Ion Mihalache că Ion Antonescu nu are de gând să accepte „ultimatumul sovietic” și că „tratează în secret cu anglo-americanii și speră să ajungă la o înțelegere cu ei în sensul că România nu poate face nicio mișcare până când ei nu vor aeropurta cel puțin două divizii în București”.

20 aprilie 1944. Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și Constantin Sănătescu ajung la concluzia că „tot Mareșalul ar fi cel mai indicat să trateze armistițiul. În orice caz, dacă nu vrea să-l facă, cel puțin să se demită, pentru ca noul guvern să aibă de furcă numai cu germanii, nu și cu el”.

21 aprilie 1944. Gheorghe I. Brătianu informează pe Constantin Sănătescu despre starea de spirit a generalilor de pe frontul din Moldova: „Cea mai mare parte sunt nehotărâți, așteptând să vadă de ce parte trage balanța”.

1 mai 1944. La Sinaia, Constantin Sănătescu află că „regele și cu cei mai tineri din jurul său au hotărât să nu mai aștepte nimic și să dea ei lovitura de stat. Planul constă în a trece frontul în nordul Moldovei, la Botoșani, unde vor lua legătura cu rușii și vor încheia armistițiul... Le-am arătat că planul propus nu are nicio șansă de reușită...și, în fine, condițiile armistițiului trebuie discutate în prealabil și apoi acceptate. Ce vrei, tinerețea a fost dornică întotdeauna de aventură”.

3 mai 1944. La Palatul Regal, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu solicită regelui convocarea unui Consiliu de Coroană, ideea fiind respinsă de Constantin Sănătescu, care le solicită „să facă o scrisoare prin care să-și ia toate riscurile schimbării de guvern și deci de politică”. * Mihai Antonescu întreabă pe Ion Hudiță „dacă n-ar fi bine ca cineva din prietenii lui Maniu să plece în Rusia pentru a sonda terenul și a vedea pe ce concesii s-ar putea conta din partea Moscovei în vederea unei înțelegeri”.

8 mai 1944. La Palatul Regal, Lucrețiu Pătrășcanu, informează pe Constantin Sănătescu despre intenția opoziției de „a realiza un bloc al opoziției” (idee agreată și de rege), liderul comunist făcând cunoscut că „dacă este nevoie, se oferă să plece la Moscova pentru a aranja clauzele armistițiului”.

15 mai 1944. Constantin Sănătescu se deplasează din nou pe frontul din Moldova unde constată: „Frontul are cu totul altă părere asupra acțiunii ce trebuie întreprinsă în vederea armistițiului. Onoarea de soldat nu le poate îngădui un act de felonie față de germani - a întoarce armele contra lor cum au făcut italienii, mai ales că germanii își dau toată silința să mențină frontul actual. Ei luptă alături cu mult elan și ne-au dat materialele de care avem nevoie. Toată lumea este pentru armistițiu, însă făcut cu demnitate și cavaleriește. Să se profite de o situație grea și pe față să le cerem germanilor autorizația de a ieși din acțiune. Va fi o mare consternare când voi aduce aceasta la cunoștința grupărilor politice, care au ca deviză: „Scopul scuză mijlocele”. Iar eu înțeleg prea bine pe camarazii mei de pe front și regret că nu sunt în mijlocul lor tot timpul”. A doua zi, mareșalul Palatului avea să informeze despre acest lucru pe regele Mihai I, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu.

21 mai 1944. Constantin Sănătescu informează pe Titus Gârbea că „oamenii politici îndemnați cu stăruință de rege sunt în curs de organizare a unei opoziții contra lui Antonescu. Este un bun început, în care conducerea este în mâna regelui”.

25 mai 1944. Walter E. Guinness (baronul Moyne), ministru rezident britanic în Orientul Mijlociu, transmite Departamentului pentru probleme sud-est europene al Foreign Office-ului că la Cairo, Barbu Știrbei și Constantin Vișoianu au informat pe reprezentanții aliaților că Iuliu Maniu „de comun acord cu celelate partide democratice, este hotărât să schimbe politica actuală a României și să adopte o politică de reală colaborare cu Aliații”, dar că în contextul în care în țară erau prea multe

trupe germane au luat în calcul ca lovitura de stat și întoarcerea armelor să se producă „chiar pe front”, regele aprobând o asemenea soluție. Pentru reușită se aprecia că lovitura trebuia efectuată „după o înțelegere prealabilă cu Aliații și după un plan minuțios stabilit de consilierii lor militari care vor trebui să țină seama de dificultățile datorate faptului că trupele românești, cu excepția unor sectoare limitate, sunt intercalate printre trupele germane”.

26 mai 1945. La Stockholm, întrebat de Aleksandra Kolontay, ambasadoarea U.R.S.S. în capitala Suediei, dacă guvernul sovietic ar putea „colabora” cu Ion Antonescu, George Duca, consilier de Legație, exclude o asemenea variantă, precizând că nici opoziția „nu va putea lucra în viitor” cu acesta.

1 iunie 1944. La Cairo, Lincoln Mc Veagh, lordul Moyne și N.V. Novikov înmânează emisarilor români lui Barbu Știrbei și lui Constantin Vișoianu, „o ultimă declarație”: *„Având în vedere situația creată de ultimele telegrame ale domnului Maniu, delegații celor trei puteri consideră necesar să declare delegaților români că prelungirea negocierilor nu mai servește niciunui scop și că negocierile sunt considerate încheiate. Dacă domnul Maniu dorește să profite de condițiile de armistițiu oferite de cele trei puteri, el trebuie să urmeze sfatul ce i s-a dat deja, trimițând un ofițer pentru a lua legătura cu Armata Roșie pe front”.*

2 iunie 1944. V. Semenov, împuternicit cu afaceri sovietic la Stockholm, transmite ambasadorului român, Frederic Nanu, că guvernul sovietic era de acord cu sugestia acestuia ca o delegație română să fie trimisă peste linia frontului, în Uniunea Sovietică, pentru definitivarea și semnarea armistițiului.

4 iunie 1944. La Stockholm, V. Semenov comunică ambasadorului român, Frederic Nanu, conținutul telegramei primită de la Moscova: „Pentru trecerea delegației române se poate alege între ambele căi, adică cu avionul sau prin front. Ajunge dacă ministrul Nanu ne comunică semnele distinctive ale avionului sau parola delegațiunii, precum și locul și ora trecerii delegațiunii sau avionului”. Același lucru i l-a transmis și lui George Duca, reprezentantul „opoziției”.

6 iunie 1944. Iuliu Maniu își convoacă apropiații politici cărora le precizează (conform unei Note a Serviciului Special de Informații): „Că față de intransigența dl. mareșal Antonescu în politica sa, e nevoie să se apeleze la mijloace extraordinare, cu atât mai mult cu cât știrile primite de la Știrbei și Vișoianu arată că nu ne putem aștepta de la bunăvoința străinătății, atâta vreme cât nu se întreprinde nicio acțiune efectivă împotriva germanilor; Că România nu poate să iasă din sistemul german decât în două feluri: ori cu sprijinul dl. mareșal Antonescu – care deține puterea de fapt – și acesta nu vrea, ori cu concursul unei părți din armată, și aceasta nu se poate, fiindcă armata în stare să lupte este încadrată între trupele germane; Că dacă nu se va întreprinde o acțiune în cel mai scurt timp, atunci soarta României este pecetluită”. Luând cunoștință de acest lucru, Ion Antonescu a pus următoarea rezoluție pe documentul S.S.I.: *„Dacă informația corespunde adevărului este făcută încă o dată dovada ușurinței foștilor oameni politici. Dar refuz să cred că informația este riguros exactă. În tot cazul să se pună la dosarul opoziției și să așteptăm. La agitații de cameră răspundem înțelept cu teamă, la acțiunea reală vom vedea cum se răspunde. Țara în aceste momente are nevoie de unire, ordine, muncă, acțiune coordonată. Orice altă atitudine poate transforma un dezastru presupus într-unul real, sau și acesta poate fi cazul, va putea transforma - prin acțiunea necugetată a câtorva - într-o catastrofă, o situație foarte grea și periculoasă”.*

8 iunie 1944. Constantin Sănătescu propune lui Ion Gigurtu să accepte conducerea unui nou guvern, care să înlocuiască pe cel condus de Ion Antonescu, în acest scop fiind consultat și Carl Clodius, reprezentantul Germaniei în Balcani, care a respins ideea.

12 iunie 1944. Constantin Sănătescu informează pe Ion Hudiță că „regele s-a convins în fine, în urma debarcării aliaților în Franța, că noi trebuie să părăsim alianța germană și că Antonescu trebuie forțat să execute acest lucru sau să demisioneze”. Îl întreabă dacă „ar putea lua contact cu Partidul Comunist, lucru la care șine foarte mult regele”, precizând că „doi dintre prietenii apropiați ai lui, Stârcea și Ionnițiu au luat contact cu Pătrășcanu, care l-ar fi asigurat pe Mihai că Partidul Comunist nu este ostil Monarhiei și că el tratează deja cu Maniu și cu Dinu Brătianu formarea unui bloc pentru înetarea războiului”.

13 spre 14 iunie 1944. Reprezentanții partidului comunist (Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș), ai Palatului (generalul Constantin Sănătescu, Ioan Mocsony-Stârcea, Gheorghe Mihail, Dumitru Dămăceanu, Mircea Ionnițiu) și Grigore Niculescu-Buzești discută modalitățile de înlocuirea a mareșalului Ion Antonescu. Comuniștii resping varianta înlocuirii mareșalului cu Ion Gigurtu și susțin răsturnarea prin forță. La 15 iunie, Constantin Sănătescu avea să facă cunoscut și acordul regelui la înlocuirea prin forță.

16 iunie 1944. La Stockholm, George Duca primește un mesaj de la București prin care i se cerea să comunice Aleksandrei Kollontay, în numele regelui Mihai I, că până la 20 iunie se va trimite la Cairo „un plan de acțiune în vederea ieșirii României din război” și i se cerea să precizeze că „elementul esențial al acestui plan este coordonarea acțiunii noastre cu o ofensivă sovietică pe frontul românesc”.

- Constantin Sănătescu, 21 iunie 1944: „Am dat ordin trupelor noastre de pe front să nu lupte, ușurând astfel ofensiva rusească”.
- Mesajul „opoziției” către sovietici, 30 iunie 1944: „Trupele române aflate pe front vor primi ordinele necesare cu scopul de a lăsa să treacă trupele sovietice, pentru a continua apoi împreună lupta alături de armatele aliate, până la eliberarea completă a țării, ocupată de germani, inclusiv partea din Transilvania cedată în urma arbitrajului de la Viena”.

13 spre 14 iunie 1944. Reprezentanții partidului comunist (Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș), ai Palatului (generalul Constantin Sănătescu, Ioan Mocsony-Stârcea, Gheorghe Mihail, Dumitru Dămăceanu, Mircea Ionnițiu) și Grigore Niculescu-Buzești discută modalitățile de înlocuirea a mareșalului Ion Antonescu. Comuniștii resping varianta înlocuirii mareșalului cu Ion Gigurtu și susțin răsturnarea prin forță. La 15 iunie, Constantin Sănătescu avea să facă cunoscut și acordul regelui la înlocuirea prin forță.

14 iunie 1944. Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu decid ca în textul Acordului de colaborare cu comuniștii, care urma să fie încheiat (la sugestia Aliaților) să renunțe la preambulului referitor la Basarabia și Bucovina.

Constantin Sănătescu relatează lui Ion Hudiță „cum a fost silit de Rege să se ducă la întâlnirea cu comuniștii (în noaptea precedentă n.n.) pe care el nu-i scoate din «trădători», că „a căutat să-l convingă că nu e prudent ca Palatul să ia contact „cu oamenii Moscovei» și că e mai bine să se trateze numai cu Maniu și cu Dinu Brătianu, cel mult cu Titel Petrescu, însă n-a reușit să-l convingă. „Regele deși încă un copil este foarte încăpățânat și când îi intră ceva în cap, nimeni nu-l mai poate abate de la hotărârea lui; el m-a rugat insistent de tot să iau contact cu delegații comuniști, față de care el, și-a dat cuvântul pentru această întâlnire” a continuat mareșalul Palatului. Azi la 10 am văzut pe Rege și i-am spus tot ce gândesc despre anturajul său, atrăgându-i atenția asupra primejdiei la care se expune. Cu această ocazie, am ținut să-i explic Regelui că eu nu pot participa la niciun complot în contra lui Antonescu și că eu înțeleg să-l conving pe Antonescu să se retragă, în cazul în care el nu poate face depărțirea de nemți, dar atât; eu nu admit să particip la o acțiune de răsturnare prin forță”.

Peste câteva luni, Constantin Sănătescu avea să se răzgândească, la fel ca și suveranul, de altfel, din moment ce la 14 iunie a dat asigurări că „nu se gândește la așa ceva și că Mihail și Stârcea dacă i-au vorbit de complot, aceasta e părerea lor, dar nu și a lui», că „pe viitor astfel de întâlniri nu vor mai avea loc și că «a fost curios să afle ce gândesc comuniștii despre relațiile noastre cu Sovietele»”, că în viitor va discuta problema ieșirii din război „numai cu Maniu și cu Brătianu”.

15 iunie 1944. De la Cairo, Barbu Știrbey informează (prin Grigore Niculescu-Buzești) că Aliații „pentru nimic în lume nu vor trata cu Hitler vreo înțelegere” și insistă pentru încheierea unui acord cu comuniștii pentru „a face plăcere Moscovei, întrucât ea va avea un cuvânt hotărâtor în negocierile noastre de armistițiu și că anglo-americanii insistă mult pentru acest lucru”.

16 iunie 1944. La Stockholm, George Duca primește un mesaj de la București prin care i se cerea să comunice Aleksandrei Kollontay, în numele regelui Mihai I, că până la 20 iunie se va trimite la Cairo „un plan de acțiune în vederea ieșirii României din război” și i se cerea să precizeze că „elementul esențial al acestui plan este coordonarea acțiunii noastre cu o ofensivă sovietică pe frontul românesc”.

20 iunie 1944. Partidul Național Liberal, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat constituie Blocul Național Democratic, care își propune:

„- Încheierea, fără întârziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutând a obține condițiunile posibile cele mai bune pentru interesele țării.

- Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupație germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

- În acest scop: înlăturarea actualui regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

- Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii, conform cu interesele statului și poporului român”.

„Blocul pe care l-am încheiat noi reprezintă o situație cu totul nouă; el oferă acum o mare acoperire, atât Regelui cât și militarilor care ar fi dispuși să ne urmeze, întrucât Blocul nostru reprezintă azi voința țării întregi; acțiunea noastră de viitor se vede astfel mult ușurată și noi nu trebuie să pierdem din vedere acest lucru” - precizează Iuliu Maniu.

21 iunie 1944. Ion Hudiță prezintă regelui Mihai I textul Acordului de constituire a B.N.D., suveranul apreciind: „Sunt de acord cu toate aceste puncte. Să vedem acum cum le putem realiza”.

Generalul Constantin Sănătescu consemnează că împreună cu Grigore Niculescu-Buzești și cu colonelul Dumitru Dămăceanu a redactat telegrama ce trebuia expediată aliaților prin care se preciza că „*acțiunea politică în țară nu se poate face decât odată cu ofensiva rusă pe frontul nostru și cu ajutor de trupe aeropurtate, care să sprijine acțiunea politică, fiindcă sunt prea puține trupe în interior față de germani. Ofensiva rusă pe front ar avea ca efect ținutarea germanilor putând să aveam libertate de acțiune în interior. Am dat ordin trupelor noastre de pe front să nu lupte, ușurând astfel ofensiva rusească*”.

22 iunie 1944. Iuliu Maniu înmânează lui Grigore Niculescu-Buzești un Mesaj pentru a fi transmis la Cairo lui Barbu Știrbei, în care se exprima hotărârea „opozității române” de a proceda la înlăturarea guvernului condus de Ion Antonescu și constituirea unui nou guvern care urma să semneze imediat armistițiul cu aliații: „Din Înalt ordin sunteți însărcinat a comunica imediat la Cairo următoarele: „... *Măsurile interne necesare au fost deja stabilite. Ele se întemeiază pe mijloacele pe care putem*

dispune în împrejurările actuale. Aceste mijloace nu sunt încă suficiente pentru a putea asigura, numai prin ele însele, reușita mișcării. Un ajutor aliat este deci o condițiune esențială a punerii în aplicare și a reușitei planului”.

Liderul național-țărănist solicita o ofensivă masivă sovietică pe frontul din Moldova, care trebuia declanșată cel mai târziu la 24 de ore după schimbarea guvernului în România, trimiterea a trei brigăzi aeropurtate și a 2.000 de parașutiști (simultan cu proclamarea schimbării de guvern), aliații urmând a decide dacă respectivele brigăzi „vor fi anglo-americane, vor fi americane sau sovietice” (acestea trebuiau să aducă cu ele și armament automat pentru circa 2 500 de oameni din formațiunile patriotice, care urmau să se alăture armatei).

Se mai cereau bombardamente aeriene în zonele prin care ar fi putut sosi noi trupe germane din Ungaria și Bulgaria. Armistițiul urma să fie semnat la Cairo și să intre în vigoare în momentul înlăturării genralului Antonescu.

22 iunie 1944. Constantin Sănătescu consemnează: „Mai în fiecare noapte ne întrunim în diferite case pentru a lucra în detaliu acțiunea internă în cazul când se va pune în aplicare planul de separare de germani. În mod permanent la aceste întruniri iau parte: generalii Mihail, Vasiliu-Rășcanu, col. Dămceanu, Buzești, Stârcea, Pătrășcanu, Bodnărașu. De acești doi domni din urmă am mare nevoie pentru ca să organizez muncitorii din fabrici, pe care contez să-mi suplinească lipsa de trupe”.

23 iunie 1944. Iuliu Maniu îl roagă pe Constantin Sănătescu să spună regelui că a sosit momentul „să fie tare și să folosească drepturile sale de suveran pentru a sili pe Antonescu ori să înceteze războiul, ori să demisioneze imediat”. Acordul regele va fi făcut cunoscut a doua zi.

25 iunie 1944. Iuliu Maniu declară apropiaților: „Dacă Regele și Sănătescu își vor organiza bine cadrele militare principale din Capitală, atunci demisia lui Antonescu nu va constitui o problemă; în fond, Blocul celor patru partide nu e făcut în vederea unei răsturnări violente a lui Antonescu, lucru extrem de primejdios și plin de riscuri, ci pentru a-i oferi Regelui o bază, o acoperire, pentru a avea autoritatea să-i ceară lui Antonescu să demisioneze în fața voinței unanime a țării”.

28 iunie 1944. Luând în calcul o eventuală intrarea Turciei în război de partea Aliaților, regele Mihai I și Ion Antonescu cad de acord „să se mai amâne luarea unei hotărâri definitive” în ceea ce privește încheierea armistițiului.

30 iunie 1944. Grigore Niculescu-Buzești transmite lui George Duca, la Stockholm, în numele „opoziției”, următorul text, care va fi înaintat ambasadoarei sovietice Aleksandra Kollontay la 1 iulie:

„Constatându-se voința unanimă a țării, reafirmată prin actul de constituire a opoziției patriotice democratice, tocmai s-a elaborat sub direcția M.S. Regelui proiectul următor privind ieșirea din război a României. Acest proiect prevede înlocuirea regimului actual printr-un guvern care își va asuma sarcina de a organiza ieșirea României din război, cât și încheierea unui armistițiu cu cele trei puteri aliate principale. Trupele române aflate pe front vor primi ordinele necesare cu scopul de a lăsa să treacă trupele sovietice, pentru a continua apoi împreună lupta alături de armatele aliate, până la eliberarea completă a țării, ocupată de germani, inclusiv partea din Transilvania cedată în urma arbitrajului de la Viena”.

Pentru reușita acțiunii preconizate se preciza că „o condiție esențială” era reprezentată de „un ajutor aliat”, care să conștie în:

„- o ofensivă rusă masivă pe frontul român, care va trebui să fie declanșată cel mai târziu după schimbarea guvernului. Această ofensivă, sprijinită de atitudinea trupelor române, este un element absolut indispensabil atât pentru a pune capăt definitiv alianței României cu Germania, cât pentru a

atrage trupele germane care se află în rezervă în Moldova și în Basarabia și care ar putea să se întoarcă împotriva noului guvern, pentru a opri mișcarea.

- Trimiterea a trei brigăzi «aeropurtate», cărora noi le garantăm securitatea de aterizare la puncte și etape ce vor fi indicate la timp. Aceste brigăzi ne sunt la fel de indispensabile în interior - având în vedere raportul de forțe menționat româno-german - pe cât ne este ofensiva rusă pe front. De altfel, ele vor avea o asemenea importanță psihologică față de elementele șovăielnice, a căror loialitate ar putea fi pusă la îndoială. Aceste brigăzi vor trebui să aducă armament suplimentar format din arme automate etc. pentru 2 500 de oameni. Acest armament va servi la înzestrarea formațiunilor patriotice ce vor ajuta trupele române regulate în misiunea lor din interiorul țării. În plus față de cele trei brigăzi menționate ar fi de cea mai mare importanță de a putea conta pe 2 000 de parașutiști care ar fi lanssați în puncte ce vor fi indicate în timp util. Brigăzile și parașutiștii trebuie să fie trimise simultan cu schimbarea regimului... Lăsăm la latitudinea Comandamentului suprem aliat dacă aceste trei brigăzi «aeropurtate» sunt formate din trupe sovietice sau din unități anglo-saxone și ruse...

- Simultan cu schimbarea regimului, Aliații trebuie să bombardeze rutele care duc din Ungaria și Bulgaria către România cu scopul de a împiedica trecerea trupelor germane către țara noastră”.

Se mai preciza că aceste cereri nu erau „decât un minimum indispensabil pentru reușita acțiunii noastre”, că „orice colaborare cu mareșalul Antonescu este astăzi în afara posibilului”, că „ar fi o iluzie pentru Aliați posibilitatea unei înțelegeri cu mareșalul Antonescu” și se cerea să se comunice „ameliorările imediate ale condițiilor de armistițiu pe care Aliații sunt dispuși să le accepte”, care nu puteau fi „mai puțin favorabile decât cele consimțite cu mareșalul Antonescu”. *„Opoziția unită mai insista asupra unei discreții absolute ce trebui păstrată față de reprezentanții noștri oficiali la Stockholm”* (față de ambasadorul Frederic Nanu – n.n.).

1 august 1944. Lucrețiu Pătrășcanu cere lui Iuliu Maniu două ministere (Ministerul Muncii pentru Lothar Rădăceanu și Ministerul Justiției pentru el) și două subsecretariate de stat în guvernul ce urma a se constitui după demiterea mareșalului.

- C.I.C. Brătianu respinge ideea cooptării comuniștilor în guvern, considerând că aceștia erau „ori agenții Moscovei ,ori ai Siguranței”.

Liderul național-țărănist precizează că nici el nu-i agreea, dar a trebuit să țină seama de recomandarea Aliaților și „mai ales a Regelui, care a ținut mult să-i acceptăm în Bloc (Blocul Național Democrat - n.n.).

Mihai Antonescu îl asigură pe C.I.C. Brătianu că avea informații sigure că în câteva zile Turcia urma să intre în război de partea Aliaților și că aceștia erau gata să debarce în Balcani, fiind hotărâți să împiedice pătrunderea sovieticilor în centrul Europei. Îl asigură că atunci când anglo-americanii vor ajunge la Dunăre, vor fi condiții mai ușoare pentru desprinderea României de Germania.

Generalul Mihail Racoviță, care cunoștea planurile generalului Constantin Sănătescu privind ieșirea țării din război, pleacă în concediu de odihnă, împreună cu șeful său de stat major, generalul Petre Antonescu, fiind înlocuiți cu generalul Gheorghe Avramescu, respectiv colonelul Nicolae Dragomir.

2 august 1944. Constantin C. Giurescu sosește în Turcia, ca emisar al guvernului român, cu misiunea de a lua contact cu diplomați americani și agenți ai O.S.S.-ului și a-i informa că autoritățile române erau dispuse să trimită un emisar în Egipt *„cu autorizația de a face orice concesie guvernelor britanic și american în ce domeniu vor dori acestea - petrol, minereuri, cherestea și alte industrii din România - în schimbul preluării de către autoritățile anglo-americane a despăgubirilor de război cerute de Uniunea Sovietică; și dacă ajutorul aliat sub formă de avioane și trupe americane sau forțe*

navale și maritime va veni prin Marea Neagră, România este gata să opună rezistență trupelor germane existente în țară”. Atât anglo-americanii, cât și sovieticii aveau să considere propunerile lui Ion și Mihai Antonescu „vagi și nerealiste”.

Constantin Sănătescu îndeamnă pe Mihai Antonescu să trimită „pe cineva la Moscova pentru a nu pierde condițiile de armistițiu” și face cunoscut că generalul Aurel Aldea „se oferă să plece, cu toate riscurile”.

3 august 1944. În discuția avută cu Ion Hudiță, Mihai Antonescu declară că încă speră că Turcia va intra în război și anglo-americanii vor debarca în Balcani, că se va ajunge la „o pace de compromis”, negociată de Vatican, și face cunoscut că guvernul va rămâne în alianța cu Germania până se va vedea „cum evoluează situația din Balcani” pentru a nu se arunca „într-o aventură acum la spartul târgului”.

Constantin Sănătescu, Iuliu Maniu și Grigore Niculescu-Buzești decid că dacă guvernul nu va trimite un delegat la Moscova, va trimite „opoziția” pe generalul Aurel Aldea. Seara, mareșalul Palatului de Întâlnește cu Gheorghe Tătărescu, care „nu se are deloc bine cu Maniu”.

Generalul Hans Friessner apreciază (într-o scrisoare adresată lui Hitler) că „situația politică și militară din România nu e suficient de sigură spre a se putea conduce fără grijă trupele în luptă” și cere să-i fie subordonate toate trupele și organizațiile germane din România, să i se dea dreptul de a organiza „un serviciu de informare propriu pe întregul teritoriul românesc”, apreciind, în final: „Dacă simptomele de nesiguranță în ceea ce privește trupele operative române s-ar adevăra ar trebui ordonată retragerea imediată a frontului înapoia râului Prut, iar apoi pe linia Galați- Focșani-Carpați”.

4 august 1944. Din ordinul lui Ion Antonescu, generalul Ilie Șteflea prezintă lui Constantin Sănătescu cuantumul efectivelor germane din țară, „peste 650 000”. „Ca un avertisment să ne vedem de treabă și să renunțăm la ideea unei acțiuni” Constantin Sănătescu). În urma consfăturii șefilor detașamentelor germane de legătură de la corpurile 1, 4, 5, 6, 7 și Divizia 18 munte române, germanii concluzionează: „Există pericolul unui puci în interior. Nu sunt excluse efectele asupra unor unități ale armatei de operații.

Iuliu Maniu afirmă, în discuția cu Buzești, că „*Aliații vor rămâne mai departe uniți și nu vor încheia o pace separată cu Germania, cât timp are în fruntea ei pe Hitler*”.

5 August 1944. În încercarea de a se asigura, în continuare, de sprijinul României, Hitler îl convoacă pe Ion Antonescu la Rastenburg, încercând să afle dacă „România, și în mod special conducătorul ei, mareșalul Antonescu, sunt deciși să meargă până la sfârșit cu Germania”. Conducătorul Statului român și-a condiționat viitoarea atitudine de poziția Ungariei și Bulgariei, de stabilizarea frontului și de punerea la dispoziție a unor mijloace suficiente de apărare antiaeriană, declarând, apoi, colaboratorilor: „*Ora fiind înaintată, m-am despărțit de Führer după o discuție de cinci ore și jumătate, fără să-i fi dat vreun răspuns nici negativ, nici pozitiv la întrebarea imtempensivă pe care mi-a pus-o*”.

6 august 1944. De la Berna, Vespasian Pella transmite la București pasajul din cuvântarea lui Winston Churchill referitoare la România: „*Mi se pare acum că românii trebuie, înainte de toate, să ajungă la o înțelegere cu Rusia, pe care au atacat-o așa de josnic și la a cărei discrețiune se vor găsi foarte curând. Rusia a oferit condițiuni generoase României și nu are nicio îndoială că ele vor fi acceptate cu gratitudine de către poporul român, afară numai dacă conducătorii români nu ar avea vreun pistol automat prusian înfipt în piept sau ceafă*”.

De la Stockholm, Frederic Nanu atrage atenția lui Mihai Antonescu că nu mai este „o singură clipă de pierdut”.

Înainte de a se deplasa la București, colonelul Traian Teodorescu, atașatul militar român în Turcia își informase interlocutorii americani că „România dorește participarea americană și britanică la negocieri și speră ca forțele britanice și americane să ia parte la ocuparea țării”.

7 august 1944. Grigore Niculescu-Buzești informează pe George Duca, consilier al Legației române din Stockholm, că „spre a face un pas înainte pentru ieșirea României din Război, s-a decis trimiterea unui ofițer general pe lângă Armata Roșie”, cu misiunea de „a discuta cu Comandamentul sovietic coordonarea acțiunilor militare”. Mai preciza că generalul respectiv era Aurel Aldea, care „reprezenta Frontul Național-Democratic”, avea „aprobarea M.S. Regelui, sub înalta supraveghere a căruia și în armonie cu scopurile urmărite de Frontul Național-Democratic se continuă, în sânul armatei, pregătirile în vederea ieșirii României din război” și că acesta urma să plece „fără știrea guvernului”. În finalul telegramei, directorul Secției Cifru din cadrul Ministerului Afacerilor Străine cerea consilierului de Legație să informeze pe Aleksandra Kollontay despre acest lucru și să exprime rugămintea de „a ne răspunde imediat dacă guvernul sovietic este de acord cu această misiune”, precizând că „lipsa oricărui răspuns la un plan atât de precis de colaborare, prezentat acum patru săptămâni, dezorientează pe factorii favorabili Aliaților din România, care sunt puși, astfel, în imposibilitatea de a avea un minim de elemente de apreciere pentru a fixa modalitățile acțiunii noastre”. George Duca mai trebuia să arate că „faptul că rușii nu ne-au acordat (opoziției - n.n.) până acum beneficiul condițiilor ameliorate de armistițiu, consimțite de generalul Antonescu, constituie o descurajare care se adaugă dificultăților crescânde pe măsură ce trece vremea ce au de întâmpinat factorii ce doresc să-și poată asuma răspunderea unei schimbări a politicii României”.

8 august 1941. Iuliu Maniu: *„De azi, dragă d-le Brătianu, nu mai avem niciun minut de pierdut; trebuie să facem imposibilul ca să ieșim din război; trebuie să vedem pe rege și să-l convingem că a sosit momentul să ia o hotărâre; ori silește pe Antonescu să înceteze războiul ori îl demite și face imediat un guvern de unitate națională”.*

Ioan Hudiță consemnează în Jurnal discuția dintre Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu (în timpul dejunului oferit de liderul național-liberal). C.I.C. Brătianu: „Cât timp această chestiune (intrarea Turciei în război - n.n.) rămâne deschisă, putem noi cere lui Antonescu să se despartă de nemți, care ne înconjoară din toate părțile și au atâtea trupe pe teritoriul nostru?”. Iuliu Maniu: *„Desigur, situația noastră este foarte grea, însă trebuie să ne gândim că dacă turcii nu vor intra și frontul aliat din Balcani nu va avea loc, atunci situația țării va fi și mai grea, mai ales dacă rușii pornesc într-o bună zi ofensiva și pe frontul nostru; cu cât întârziem mai mult, cu atât situația va fi mai grea, din momentul ce ajuns aici noi trebuie să înțelegem că nu se poate omletă fără ouă sparte și, indiferent de riscurile la care ne expunem, noi trebuie să ieșim cât mai repede din alianța germană... De azi înainte, dragă d-le B., nu mai avem niciun minut de pierdut; trebuie să facem imposibilul ca să ieșim din război; trebuie să vedem pe Rege și să-l convingem că a sosit momentul să ia o hotărâre; ori silește pe Antonescu să înceteze războiului, ori îl demite și face imediat guvern de uniune națională”.*

9 august 1944. Iuliu Maniu încearcă să-l convingă pe Constantin Sănătescu că „trebuie să ieșim cât mai repede din război”, cu sau fără voia mareșalului Ion Antonescu, și îl roagă să-i aranjeze „cât mai repede” o întâlnire cu regele Mihai I, la care urma să participe și C.I.C. Brătianu.

10 august 1944. Dinu C. Brătianu încearcă să-l convingă (și în numele lui Iuliu Maniu) pe Ion Antonescu „să vadă realitatea și să înțeleagă că nu mai avem nicio clipă de așteptat pentru a nu ne găsi sfârșitul războiului cu arma în mână alături de învinși”.

La rândul-i, mareșalul îl roagă să-i transmită lui Maniu: *„Eu știu și nu pot spune în prezent mai mult că pacea sau continuarea războiului stă în mâinile lui Hitler și numai ale lui; eu nu sunt nebun, cum crede dl. Maniu, să mă desprind de nemți tocmai acum; vă rog să aveți încredere în mine căci știu ce am de făcut”.* Informat, Maniu avea să afirme: *Eu l-am considerat totdeauna pe Antonescu un om*

dezaxat, un amestec de fanatism și de dezechilibru mintal, inteligent, priceput în chestiuni militare, dar cu totul superficial în problemele politice, încăpățânat ca un catâr, extrem de vanitos și prețios, un timp de conducător de anvergură, cum Istoria lumii a cunoscut din nenorocire multe exempare; el și-a legat soarta de celălalt condotier, mai teribil decât el, Hitler, care joacă pe o singură carte, a dezechilibrului său mintal, soarta unui întreg popor; se încurajează unul pe altul, căci au soartă comună și puțin le pasă dacă națiunile lor se vor prăbuși odată cu ei; acestea sunt părerile mele despre Antonescu și de aceea, eu cred că noi nu mai avem ce aștepta de la el și trebuie să ne debarasăm de el cât mai repede cu putință pentru a salva ce se mai poate salva din interesele țării noastre atât de nenorocite”.

„În timpul dejunului care a urmat, Maniu s-a înțeles cu Brătianu să-i ceară Regelui demiterea imediată a lui Antonescu, dacă el refuză să înceteze războiul”, consemnează Ion Hudiță. După masă, Ion Antonescu prezintă regelui Mihai I sinteza discuțiilor cu Hitler și îi mărturisește că avea impresia că Germania nu mai putea câștiga războiul, că Hitler era depășit de evenimente, considera că: „O desprindere de ea, în împrejurările de azi, când ea dispune de atâtea trupe pe teritoriul nostru, în Balcani și în Ungaria, e cu neputință, căci ne-ar face praf; singura posibilitate care o întrevăd este intrarea în război a turcilor și o eventuală sosire de trupe aeropurtate anglo-americeane pe teritoriul nostru, ceea ce eu personal nu cred cu putință”. În final l-a rugat pe rege „să fie prudent și să se abțină de la orice contact cu oamenii politici” deoarece era informat că „în ultimele zile se observă o anumită mișcare în unitățile germane din Capitală și împrejurimi precum și-n Bulgaria și Ungaria, gata să ne atace la primul semnal al Berlinului” și că nu s-ar mira dacă „Germania nu ne-ar trimite în țară pe Sima și pe ceilalți trădători pentru a-mi rea dificultăți din partea legionarilor”.

Întrebat de Maniu care era poziția militarilor în cazul unei eventuale desprindere de germani și înlăturarea forțată a lui Antonescu, Constantin Sănătescu afirmă: „Majoritatea ofițerilor nu mai cred în victoria Germaniei; totuși, mai sunt unii generali care mai speră că nemții ar putea ajunge la o pace de compromis cu anglo-americanii; toți însă, fără deosebire, urăsc de moarte bolșevismul și se tem de el; disciplina este mult mai tare decât părerile lor și cât timp mai există o singură licărire de speranță, acești oameni sunt hotărâți să lupte mai departe contra rușilor; dacă ar fi vorba de anglo-americieni, armata noastră ar fi capitulat de mult. Câtă vreme armaa noastră nu este bătută definitiv, fără nicio speranță de redresare, nici eu, nici Regele n-o poate câștiga într-o acțiune pentru răsturnarea lui Antonescu; aceasta este convingerea mea adâncă și a Regelui, pe care eu nu vreau să-l împing într-o aventură mai mult decât periculoasă”. Dându-i dreptate, Iuliu Maniu îi cere, totuși, să găsească un număr de militari care să-l urmeze pe rege: „Între un Antonescu, un dictator și un uzurpator și-ntr-un Suveran, un rege constituțional, nu văd cum generalii la care s-ar face apel ar ezita de partea cui să treacă. Primul lucru este să-l convingi pe Rege să fie ferm și să înțeleagă că a sosit momentul când el trebuie să salveze țara, Coroana și pe el însuși; apoi trebuie să luați contact cu militarii care comandă unități în Capitală și împrejurimi și să căutați să-i convingeți că este cu totul inutilă continuarea războiului alături de nemți”.

La Stockholm, George Duca informează pe Aleksandra Kollontay că opoziția din România a decis, cu aprobarea regelui Mihai I, trimiterea peste linia frontului a generalului Aurel Aldea, investit „cu puterile necesare” pentru a stabili cooperarea cu forțele sovietice.

De la București, ambasadorul german Manfred von Killinger îl dezinformează pe Hitler: „Situația este pe deplin sigură. Regele Mihai garantează alianța cu Germania”.

12 august 1944. George Duca transmite lui Grigore Niculescu-Buzești răspunsul primit de la Aleksandra Kollontay în legătură cu „misiunea Aldea”: „Guvernul sovietic dorește, înainte de a se putea rosti asupra misiunii generalului Aldea, să aibă câteva precizii complimentare despre cei pe care d-sa îi reprezintă, adică asupra însemnătății noului Front Național-Democratic.

- Care este exact rolul și importanța politică a lui Tătărescu în sânul Partidului Liberal; de asemenea, care sunt legăturile lui cu Regele?

- Dacă există una sau mai multe personalități de mare influență care să aibă de spus un cuvânt hotărâtor în asociația Frontului (Național-Democratic - n.n.)?

- Dacă și care sunt partidele politice în afara Frontului?”.

Colonelul Nicolae Dragomir, șeful de stat major al Armatei 4, aflată în dispozitiv de luptă în Moldova, se pronunță pentru adoptarea unor măsuri politice și militare care să permită evitarea eminentului dezastru: „În momentele decisive care vor urma este indispensabil să luăm în mâini românești frânele conducerii trupelor de pe frontul român. Aceasta ne va da putința de a reanaliza pe deplin manevra militară și politică pe care o impune situația internațională în curs de răsturnare”.

14 august 1944. Grigore Niculescu-Buzești transmite lui George Duca răspunsurile la întrebările ambasadoarei Aleksandra Kollontay în legătură cu susținerea politică a „misiunii Aldea”, precizând că generalul „va vorbi” în numele Frontului/Blocului Național-Democratic „a cărui acțiune este dusă pe deplin acord cu Majestatea Sa”, că „gruparea Tătărescu” nu făceau parte din Frontul/Blocul Național-Democratic (considerat de rege ca „expresiunea opiniei publice”) și nu avea „vreo legătură specială cu Coroana”.

15 august 1944. Maniu își menține convingerea că o debarcare în Balcani era exclusă și că în acest context, Antonescu trebuia să pună capăt războiului sau să demisioneze, în caz contrar regele trebuind să-l demită, iar dacă refuză să-l aresteze.

16 august 1944. Constantin Sănătescu informează pe Iuliu Maniu și colaboratorii săi despre discuția avută cu Ion Antonescu, care i-a declarat: „Noi trebuie să continuăm războiul alături de nemți, chiar cu riscul de a pierde toată Moldova, Basarabia și o parte a Dobrogei, întrucât ei dispun de 22 divizii și sunt hotărâți să mai aducă și altele la nevoie, iar rușii nu vor împinge atacurile lor dincolo de linia Nămolosa-Galați- Cahul-Ismail pentru simplu motiv că nu vor să alarmeze pe turci, intrând în Bulgaria”. La întrebarea ce este de făcut, Maniu a răspuns: „Trebuie înlăturat imediat, întrucât prezența lui în capul guvernului devine o primejdie mortală pentru țara noastră; Hitler este la pământ; armata germană este gata să se prăbușească dintr-un moment în altul, iar calculele lui, în special acelea referitor la o pace separată cu Anglia, sunt simple utopii de om nebun și disperat... Dacă plecăm de la ideea că prezența lui la conducerea statului este o primejdie pentru națiune, atunci răspunsul e simplu; îl înlăturăm prin toate mijloacele; mai întâi poate fi convins să se retragă de bunăvoie, iar dacă rezistă, trebuie înlăturat cu forța, arestându-l și izolându-l pentru a nu crea dificultăți noului guvern; Regele n-are decât să-l cheme la Palat, să-i ceară de față cu d-stră se demisioneze, iar dacă se opune să-l aresteze pe loc și să procedeze imediat, la fel, cu colaboratorii săi apropiați; pentru acesta, d-stră, ca militar, împreună cu ceilalți ofițeri credincioși Regelui știți ce aveți de făcut, n-am să vă învăț eu ce măsuri trebuie să luați; eu, cu Dinu Brătianu și cu celelelalte partide din Blocul Democrat, vă asigurăm sprijinul politic al întregii țări; restul vă privește pe d-stră și pe Rege... Vorbiți cu Regele, înțelegeți-vă cu el asupra măsurilor celor mai potrivite pentru a înlătura pe Antonescu și veți vedea că scrupulele d-stră de conștiinșă se vor atenua în fața hotărârii Suveranului de a salva țara”.

17 august 1944. La Moscova, Averell Harriman informează pe A.I. Vișinski că „emisari români, pe nume profesor Giurescu și colonel Teodorescu, care susțin pe că reprezintă pe mareșalul Antonescu și pe Mihai Antonescu, au luat contact de curând cu reprezentanții americani la Istanbul, cu sugestii de pace vagi și nerealiste, cărora guvernul american nu le acordă considerație”.

18 august 1944. George Duca este informat, la Stockholm, printr-un mesaj de la București, că „misiunea Aldea” trebuia soluționată „de urgență” deoarece „timpul pierdut agravează situația României prin posibilitatea de indiscrețiune și prin întărirea controlului german în interior”.

19 August 1944. Ion Antonescu atenționează pe Carl Clodius că dacă germanii nu vor readuce în Moldova cel puțin o divizie blindată își va rezerva libertatea de acțiune.

20 august 1944. Iuliu Maniu telegrafiază lui Barbu Știrbei, la Cairo: *„Am hotărât să intrăm în acțiune. Totuși, sperăm că reprezentanții celor trei puteri își dau seama de situația în care ne găsim, datorită lipsei unui răspuns privitor la planul propus și mai ales asupra ajutorului propus... De aceea cerem cu ce mai mare insistență ca să ne informați despre ce puteți să ne dați din ceea ce am cerut. Dorim să știm dacă putem să contăm cel puțin pe un bombardament aerian asupra punctelor pe care le vom indica..., asupra parașutiștilor și asupra unei forțe aeriene care va organiza atacul în scopul de a ne ajuta în operațiunile noastre interne... Am prefera ca dvs. să ne comunicați că nu puteți să ne dați tot ce am cerut și să ne spuneți pe ceea ce putem conta, decât să ne lăsați în ignoranță, lucru care este complet paralizant. Avem motive să credem că în cazul unei acțiuni a României, noi vom fi atacați pe la spate din Ungaria de trupele germane și ungare. Ajutorul care ne va fi dat va avea ca unul din sectoarele principale combaterea acestui pericol”.*

21 august 1944. În discuția cu regele Mihai I, Mihai Antonescu își ia angajamentul „ca în două zile să clarifice situația cu Mareșalul, spre a hotărî într-un fel”. Sir H. Knarchbull-Hugessen, ambasadorul britanic la Ankara, transmite Foreign Office-ului că a fost informat de premierul turc, Mehmet Şükrü Saracoğlu, că mareșalul Ion Antonescu a declarat ministrului turc la București (după discuția avută cu Hitler) că „dacă englezii vin în România, el și-ar repeta hotărârea de a-i primi ca prieteni, dar, atâta vreme cât Hitler se află în starea actuală de furie iar 800.000 de soldați germani se găsesc în România n-ar fi nici posibil și nici în interesul României să desfășoare operațiuni militare împotriva Germaniei”. Informat de anglo-americani, A.I. Vișinski consideră „nerealiste” propunerile lui Ion Antonescu și Mihai Antonescu, transmise prin C.C. Giurescu și Traian Teodorescu.

Grigore Niculescu-Buzești cere lui George Duca „în numele Blocului Național-Democratic și cu asentimentul M.S. Regelui” să ia „imediat contact” cu ambasadoarea Aleksandra Kollontay și să-i ceară „un răspuns cât mai urgent în chestiunea misiunii A (Aldea - n.n.), precizând că „lipsa unei coordonări a acțiunii noastre noastre române cu cea a armatei sovietice este singurul obstacol ce se opune ieșirii imediate din război a României”. Îi mai solicită să lase să se înțeleagă că „totul nu depinde decât de coordonarea acțiunii militare cu sovietele” și să-și exprime mirarea că „armata sovietică renunță la concursul asigurat dinainte al armatei noastre împotriva trupelor germane din România”.

22 august 1944. Percepția lui Ion Antonescu despre propunerile de armistițiu sovietice:

„I-am răspuns (lui Ion Mihalache - n.n.) că... a accepta astăzi propunerile Molotov însemnează:

- a face un pact politic de renunțare și pierderea Basarabiei și Bucovinei, act pe care România nu l-a făcut până acum niciodată de la 1812 și până la ultimatumul Molotov. I-am adăugat că după părerea mea, făcând acest act, putem pierde beneficiul Chartei Atlanticului, în care Roosevelt și Churchill s-au angajat, printre altele, «să nu recunoască nicio modificare de frontieră, care nu a fost liber consimțită»;

- să bag țara pentru vecie în robie, fiindcă propunerile de armistițiu conțin și clauza despăgubirilor de război neprecizate, care bineînțeles constituie marele pericol, fiindcă drept gaj al plății lor rușii vor ține țara ocupată nedefinit. Cine, am răspuns domnului Mihalache, își poate lua răspunderea acceptării acestei porți deschise, care poate duce la robia neamului?

- a treia clauză și cea mai gravă e aceea de a întoarce armele în contra Germaniei. Cine poate, am arătat domnului Mihalache... să-și ia răspunderea consecințelor viitoare asupra neamului a unui asemenea gest odios, când putem să ieșim din război oricând dorim. Am avea bazele viitoarei politici a statului asigurate și i-am afirmat că dacă... de domnul Maniu pe care l-am lăsat și i-am înlesnit tratativele directe cu anglo-americanii sau domnul Mihai Antonescu, care a tratat cu știința mea, eu nu m-aș da la o parte și aș da, dacă mi s-ar cere, orice consens pentru a scoate România din război, luându-mi curajul și răspunderea să spun Führer-ului în față că România se retrage din război.

- a patra condiție cerută de Molotov și de anglo-americani este să dau ordin soldaților să se predea rușilor și să depună armele, care ne vor fi puse la dispoziție pentru ca împreună cu rușii să alungăm pe nemți din țară. Care om cu judecata întreagă și cu simțul răspunderii ar putea să dea soldaților țării un astfel de ordin care odată enunțat ar produce cel mai mare haos și ar lăsa țara la discreția totală a rușilor și germanilor? Numai un nebun ar putea accepta o astfel de condiție și ar pune-o în practică...

- În sfârșit, propunerile Molotov mai conțineau și clauza care ne impunea să lăsăm Rusiei dreptul de a pătrunde pe teritoriul României oriunde va fi necesar pentru a izgoni pe nemți din țară. Adică, sub altă formă, prezenta ocupație rusească cu toate consecințele ei. Reamintind toate acestea domnului Mihalache, el mi-a spus, ceea ce a constituit o surpriză pentru mine, că trebuie să mărturisească că dumnealor, adică național-țărăniștii, s-au înșelat; au crezut în sprijinul anglo-americanilor însă și-au făcut convingerea definitivă că aceștia sunt total nepregătiți de a indispune pe ruși și că suntem lăsați la totală lor discreție, ca și Polonia și alte țări.

În consecință, trebuie să ne considerăm o generație sacrificată, să ne resemnăm și să așteptăm. l-am răspuns domnului Mihalache că într-o astfel de situație este de preferat ca un popor, pe care-l așteaptă, dacă are siguranța că îl așteaptă o asemenea soartă, să moară eroic decât să-și semneze singur sentința la moarte.

Domnul Mihalache a insistat încă odată să accept să fac eu armistițiul și să semnez pacea, fiindcă condițiile puse sunt condiții de pace nu de armistițiu (este sublinierea domniei sale). Bineînțeles am declinat (refuzat) acesta”.

După o puternică pregătire de artilerie și aviație, fronturile 2 și 3 ucrainene declanșează ofensiva „lași Chișinău”, înaintând 25-30 km până la Iași și Târgu Frumos. La prânz, generalul Ilie Șteflea solicită, telefonic, lui Ion Antonescu aprobarea pentru retragerea trupelor din zona orașului Iași. l s-e răspunde că vor discuta problema la comandamentul Armatei 4, unde mareșalul va ajunge la orele 18.00. La Bacău, Ion Antonescu discută situația frontului cu generalii Otto Wohler, Ilie Șteflea, Gheorghe Avramescu și colonelul Nicolae Dragomir. La Târgu Ocna, face același lucru cu generalul Hans Friessner, promițând, la insistența generalului german, că va rămâne mai departe alături de Germania.

Mareșalul acceptă cererea generalului Hans Friessner ca pe front comanda să fie unică, dar precizează ca înainte să fie date ordinele problemele trebuiau să fie discutate. Cere să nu se mai scoată forțe germane din dispozitivul de luptă deoarece „România luptă pentru viața ei”. După ce a făcut aprecieri critice la adresa Germaniei, Ion Antonescu precizează: „Eu sunt singurul conducător de stat din Europa care poate să meargă în mijlocul poporului lui fără «gardă de corp», fără să aibă teamă că i se va întâmpla ceva. Eu sunt singurul conducător de stat din Europa, care își poate permite să apară, ca oficialitate, nepăzit. Poporul român ar putea să știe ce soartă îl așteaptă din partea aliatului german după victoria finală. Eu declar din nou că, cu toate acestea, poporul român a mers din totală convingere și ca cel mai corect și loial aliat de partea Germaniei și va merge mai departe”.

Cu același prilej, mareșalul român a propus ca trupele să se retragă „dintr-o dată pe aliniamentul Dunăre - poalele Carpaților” și a afirmat că „este singurul caz în istorie când un popor participă ca aliat la un război, fără un tratat de alianță politică sau militar” - avea să consemneze Hans Friessner.

Aflat la Sinaia, regele Mihai I revine în București, unde are, în cursul nopții spre 21 august 1944, o întâlnire secretă cu Constantin Sănătescu, generalul Aurel Aldea, Grigore Niculescu-Buzești, colonelul Dumitru Dămăceanu, Ion Mocsony-Stârcea, colonelul Emilian Ionescu, dar și cu Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Constantin Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu. Se discută probleme ale punerii în aplicare a planului privind declanșarea „acțiunii” (la 26 august 1944); în funcție de programul mareșalului se admite și devansarea acțiunii pentru 24 august 1944.

Informat de Grigore Niculescu-Buzești despre declanșarea ofensivei sovietice, Iuliu Maniu îi răspunde: „Antonescu, trebuie să fie chemat la Palat și să i se ceară pe loc să semneze în fața Regelui ordinul de încetare a focului și-n caz de refuz să fie arestat pe loc, imediat; trebuie luate măsuri din timp ca să fie arestați și Ică, g-ralul Pantazi și Piki Vasiliu, precum și comandantul jandarmeriei”.

Alexandru Cretzianu primește mesajul lui Iuliu Maniu și îl retransmite lui Barbu Știrbey, la Cairo: *„Suntem hotărâți să trecem la acțiune. Sperăm că reprezentanții celor trei Puteri Aliate își dau seama de situația inextricabilă în care ne găsim față de lipsa oricărui răspuns cu privire la planul propus și în special la ajutorul cerut în interior. Este imposibil a se putea face un plan de operațiuni în vederea ieșirii României din război în lipsa unui minimum de preciziuni cu privire la intențiile Aliaților în această materie. Rugăm, deci, foarte insistent să ni se răspundă ce ni se poate da din ce am cerut. Am vrea să știm dacă putem conta cel puțin pe bombardamente aeriene ale căror puncte vi le vom indica, bombardamente ce ne-au fost, de altfel, promise formal de generalul Wilson, pe parașutiști și pe ooaarecare forță de aviație ce ar rămâne pe bazele noastre pentru a ne ajuta în operațiunile din interior. Desigur că, în lipsa unor trupe aeropurtate, aceste operațiuni din interiorul țării vor avea o amploare mai mică decât cea prevăzută în planul propus. Va fi mai greu să putem ține tot interiorul și va trebui să ne limităm la câteva centre de rezistență. Am prefera să ni se răspundă că nu ni se poate dat tot ce am cerut și să ni se arate pe ce putem conta, decât să fim ținuți într-o ignoranță care ne paralizează cu desăvârșire. Avem motive să credem că, în cazul unei acțiuni a României, vom fi atacați prin Ungaria de către trupele germane și ungare, ajutorul ce ni s-ar da ar avea drept unul din principalele sale obiective înlăturarea acestei amenințări”. Liderul național-țărănist mai dorea să știe dacă „un avion purtând trei sau patru persoane care ar pleca din România ar putea să aterizeze în Turcia și, dacă da, unde și în ce condițiuni”.*

22 august 1944. În Moldova, Armata 27 înaintează pe valea Siretului spre șoseaua Roman – Bârlad, Armata 7 gardă străpunge frontul Corpului 5 armată român, în zona Târgu Frumos, și înaintează spre Roman. În urma discuției (la Bacău, după orele 9.00) cu militarii români și cu Otto Wohler, Ion Antonescu aprobă retragerea Armatei 4 pe aliniamentul F.N.B., în timp ce Corpul 7 armată german trebuia să „închidă” trecătorile Carpaților Orientali.

Mihai Antonescu telegrafiază Legației române de la Ankara: „Situația frontului foarte serioasă... Faceți să se știe că numai la Stockholm ne-au sugerat tratative, dar fără englezi. Am socotit grav și imprudent. Am contat că dacă frontul din răsărit se va rupe și România își va putea lua libertatea mișcărilor vom primi cel puțin sprijin de aviație și parașutiști, dacă nu debarcări, care să împiedice rusificarea Balcanilor... Vă informez, cu toată conștiința de român, că din punct de vedere intern poziția este foarte grea și a rămas confuză până azi... Azi adresez un apel românesc pe care, cu aceeași conștiință, îl consider ultim într-un sens pozitiv. Rog pe dl Saracioglu să-mi răspundă dacă îmi dă concurs diplomatic mie, sau celui care ar veni, pentru români, acolo, pentru a merge mai departe, dacă putem conta din vreo parte pe sprijin diplomatic față de Rusia și eventual administrativ

sau chiar militar, pentru asigurarea condițiilor armistițiului... Aștept răspunsul dvs., până mâine, miercuri seara” (în caz de răspuns favorabil, a luat în calcul să se deplaseze la Istanbul, împreună cu A.G. Gardyne de Chstelain). • Primind mesajul, lordul Moyne îl comunică imediat lui N.V. Novikov, care nu a manifestat interes, motivând că nu avea instrucțiuni de la guvernul său.

Pentru obținerea sprijinului S.U.A., Mihai Antonescu se adresează și Legației române de la Berna să intervină pentru obținerea sprijinului S.U.A.: „Rugați pe fiul și tatăl profesorului să transmită Profesorului în Statele Unite că-l rog călduros să-mi dea tot concursul în zilele ce vor urma”.

Constantin Sănătescu roagă pe Constantin Pantazi să ia măsuri pentru deplasarea de trupe în jurul Capitalei.

La Stockholm, Duca primește o telegramă de la Grigore Niculescu-Buzești prin care i se cerea să afle de la Aleksandra Kollontay informații noi despre „misiunea Aldea”. Ambasadoarea sovietică îi răspunde că sovieticii erau de acord, urmând a se stabili a doua zi, zonele de trecere a avionului.

Seara, la orele 20.00, A.G. de Chastelain (aflat în stare de arest în clădirea Inspectoratul general al Jandarmeriei) este întrebat de generalul Constantin Vasiliu-Piky dacă ar dori să se deplaseze la Cairo împreună cu Mihai Antonescu.

Mihai Antonescu se întâlnește (din inițiativă proprie) cu însărcinatul de afaceri al Turciei căruia îi cere ca guvernul turc să se ocupe de semnarea armistițiului în 24 de ore (face cunoscut că avea „deplinul acord” al regelui, mareșalului și liderilor opoziției. Turcia va informa despre acest lucru guvernele S.U.A. și Marii Britanii, care vor răspunde la... 24 august 1944. Același Mihai Antonescu va aborda probleme ale ieșirii României din război și în discuțiile avute cu regele Mihai I, Carl Clodius, Manfred Killinger și Renato Bova Scoppa, după care va pleca cu Ion Mihalache la Snagov pentru a discuta cu mareșalul.

Revenit de pe front, Ion Antonescu discută cu Carl Clodius, reprezentantul Germaniei la București: „D-lui Clodius - preciza mareșalul după ce a fost arestat - *i-am vorbit în fața D-lui M. Ant (Antonescu - n.n.) pe un ton răspicat și i-am amintit că atât prin dl M. Ant (Antonescu - n.n.) de acum câteva luni, cât și în februarie, la ultima întrevedere, am arătat Germaniei că, dacă frontul nu se va menține pe linia Tg.Neamț-Nord Iași-Nord Chișinău-Nistru, România va căuta soluția politică pentru terminarea războiului. I-am arătat D-lui Clodius că nicio țară, nici chiar Germania, nu ar putea continua războiul în caz când jumătate din teritoriul ei ar fi ocupat și țara total la discreția Rușilor. I-am cerut ca și Dl M. Ant (Antonescu - n.n.) să arate acest lucru la Berlin, să roage să înțeleagă poziția Țării noastre în fața cataclismului ce o amenință și a mea în fața Istoriei și a Țării și să-mi dea dezlegarea a trata un armistițiu, dorind să ieșim din această situație ca oameni de onoare și nu prin acte care ar dezonoara pentru vecie Țara și pe conducătorii ei. Dl. Clodius a promis că va arăta exact dorința noastră; i-am arătat că noi trebuie să ne luăm libertatea de a ne apăra viața viitoare a neamului*”. Transmițând Informația la Berlin, Carl Clodius aprecia că Ion Antonescu „dorește să aibă mână liberă spre a face o încercare disperată de ieșire din război în cazul în care se va produce o prăbușire a frontului”.

În timpul întâlnirii cu Ion Antonescu, Ion Mihalache îi propune (cu acordul lui Iuliu Maniu) să încheie armistițiu însă acesta refuză. „Domnul Mihalache - avea să consemneze mareșalul în camera-safe-ul regelui, după ce a fost arestat - mi-a cerut să mă sacrific și să fac eu pacea, oricât de grele ar fi condițiile. I-am răspuns că... a accepta astăzi propunerile Molotov însemnează:

- a face un pact politic de renunțare și pierderea Basarabiei și Bucovinei, act pe care România nu l-a făcut până acum niciodată de la 1812 și până la ultimatumul Molotov. I-am adăugat că după pășerea mea, făcând acest act, putem pierde beneficiul Chartei Atlanticului, în care Roosevelt și Churchill s-au

angajat, printre altele, «să nu recunoască nicio modificare de frontieră, care nu a fost liber consimțită». Azi, a semna propunerea Molotov, însemnează a lăsa mari răscruci pentru viitorul țării în ceea ce privește granițele țării;

- să bag țara pentru vecie în robie, fiindcă propunerile de armistițiu conțin și clauza despăgubirilor de război neprecizate, care bineînțeles constituie marele pericol, fiindcă drept gaj al plății lor rușii vor ține țara ocupată nedefinit. Cine, am răspuns domnului Mihalache, își poate lua răspunderea acceptării acestei porți deschise, care poate duce la robia neamului?

- a treia clauză și cea mai gravă e aceea de a întoarce armele în contra Germaniei. Cine poate, am arătat domnului Mihalache... poate să-și ia răspunderea consecințelor viitoare asupra neamului a unui asemenea gest odios, când putem să ieșim din război oricând dorim. Am avea bazele viitoarei politici a statului asigurate și i-am afirmat că dacă... de domnul Maniu pe care l-am lăsat și i-am înlesnit tratativele directe cu anglo-americanii sau domnul Mihai Antonescu, care a tratat cu știința mea, eu nu m-aș da la o parte și aș da, dacă mi s-ar cere, orice consens pentru a scoate România din război, luându-mi curajul și răspunderea să spun Führer-ului în față că România se retrage din război;

- a patra condiție cerută de Molotov și de anglo-americani este să dau ordin soldaților să se predea rușilor și să depună armele, care ne vor fi puse la dispoziție pentru ca împreună cu rușii să alungăm pe nemți din țară. Care om cu judecata întreagă și cu simțul răspunderii ar putea să dea soldaților țării un astfel de ordin care odată enunțat ar produce cel mai mare haos și ar lăsa țara la discreția totală a rușilor și germanilor? Numai un nebun ar putea accepta o astfel de condiție și ar pune-o în practică...

- În sfârșit, propunerile Molotov mai conțineau și clauza care ne impunea să lăsăm Rusiei dreptul de a pătrunde pe teritoriul României oriunde va fi necesar pentru a izgoni pe nemți din țară. Adică, sub altă formă, prezenta ocupație rusească cu toate consecințele ei. Reamintind toate acestea domnului Mihalache, el mi-a spus, ceea ce a constituit o surpriză pentru mine, că trebuie să mărturisească că dumnealor, adică național-țărăniștii, s-au înșelat; au crezut în sprijinul anglo-americanilor însă și-au făcut convingerea definitivă că aceștia sunt total nepregătiți de a indispune pe ruși și că suntem lăsați la totala lor discreție, ca și Polonia și alte țări. În consecință, trebuie să ne considerăm o generație sacrificată, să ne resemnăm și să așteptăm. I-am răspuns domnului Mihalache că într-o astfel de situație este de preferat ca un popor, pe care-l așteaptă, dacă are siguranța că îl așteaptă o asemenea soartă, să moară eroic decât să-și semneze singur sentința la moarte. Domnul Mihalache a insistat încă odată să accept să fac eu armistițiul și să semnez pacea, fiindcă condițiile puse sunt condiții de pace nu de armistițiu (este sublinierea domnei sale). Bineînțeles am declinat (refuzat) acesta”.

Seara târziu, Mihai Antonescu cere lui Neagu M. Djuvara, secretar de Legație, să se deplaseze la Stockholm și să comunice ambasadorului Frederic Nanu „*să reia contactul cu reprezentanții sovietici și să întrebe dacă condițiile sunt aceleași ca în aprilie trecut, unde și cum să se ducă negocierile, dacă guvernul sovietic vrea să discute cu un reprezentant al opoziției sau dacă cere și un reprezentant al actualului guvern*”. Informat (telefonic, în seara zilei) de Grigore Niculescu-Buzești că mareșalul Ion Antonescu intenționează să se deplaseze din nou pe front (vineri, 24 august), că nu se știe când va reveni în București și că are intenția să evacueze guvernul, regele Mihai I (aflat la Sinaia) revine în București, unde, în noaptea spre 23 august, la Palatul Regal, are loc ultima reuniune a celor care pregăteau înlăturarea mareșalului Ion Antonescu (cel mai târziu la 26 august 1944, cel mai devreme la 24 august). La indicația suveranului este stabilit textul unei telegrame prin care se cerea lui Alexandru Cretzianu să solicite Aliaților să bombardeze „masiv, chiar în ziua de sâmbătă, 26

august, începând cu orele 13 (ora românească) și timp cât mai îndelungat”, obiective germane situate la nord de București și „puncte de acces înspre România”, situate pe teritoriul Ungariei, Iugoslaviei și Bulgariei. Iuliu Maniu se angajează să prezinte lista noului guvern în dimineața zilei de 23 august.

Conform precizărilor lui Gheorghe Magherescu, în noaptea spre 23 august 1944, mareșalul Ion Antonescu declară doctorului Zilișteanu: „Astăzi fac Pacea. Gata. S-a terminat războiul”.

În urma consfățuirii de la Palatul Regal (din noaptea de 22 spre 23 august), Grigore Niculescu-Buzești redactează o telegramă, care avea să fie transmisă lui Alexandru Cretzianu în dimineața zilei: *„Din înaltul ordin al Majestății Sale Regelui ești însărcinat a transmite cu extremă urgență emisarilor de la Cairo următoarele: În vederea evenimentelor decisive ce vor avea loc în România sâmbătă, 26 august, cerem conform promisiunii formale făcute de generalul M. Wilson: 1. Ținerea sub bombardament masiv chiar în ziua de sâmbătă, 26 august, începând cu orele 13 (ora românească) și timp cât mai îndelungat”* a pozițiilor germane situate la nord de București, a centrelor feroviare de la Szegedin, Apahida și Sfântu Gheorghe, precum și a zonelor de acces spre România din Ungaria, Iugoslavia și Bulgaria. Mesajul avea să fie primit de Alexandru Cretzianu în seara zilei și retransmis la Cairo pentru informarea Aliaților.

Mihai Antonescu solicită însărcinatului cu afaceri turc la București, S. Istinyeli să intervină la Ankara pentru ca guvernul Turciei să intermedieze încheierea armistițiului între România și Națiunile Unite. În aceeași zi, acesta telegrafiază lui Sükrü Saracioglu, prim-ministrul Turciei: *„M-a întâlnit chiar acum cu primul ministru (Mihai Antonescu - n.n.). El mi-a spus că situația este foarte serioasă. În două zile întreaga Basarabie va fi ocupată de ruși. Noi dorim ca dv. să acționați ca intermediari ai noștri pentru a obține un armistițiu. Vorbesc în deplin acord cu Regele, cu mareșalul și cu toți liderii opoziției. Vă rog să obțineți în interval de 24 de ore răspunsul guvernelor britanic și american la următoarele: primul-ministru al României ar dori să știe care dintre cele trei alternative este preferată de guvernele britanic și american:*

- trimiterea unui reprezentant român la Moscova pentru a încheia un armistițiu;

- intrarea simultană în legătură cu americanii, britanicii și rușii pentru a stabili condițiile unui armistițiu; sau 3. Discutarea condițiilor armistițiului la Cairo cu Aliații?”. La rândul-i, ambasadorul britanic la Ankara, Sir H. Knatchbull-Hagessen, va informa Foreign Office-ul, cu precizarea că Mihai Antonescu dorea să știe „care dintre aceste trei variante ar fi preferată de anglo-americani”. Tot de la Ankara, Washingtonul va fi informat de R.F. Kelley, însărcinatul cu afaceri al S.U.A.

În același scop, Mihai Antonescu a telegrafiat și lui Alexandru Cretzianu, la Ankara: *„Situația militară înaintează foarte grav. Nu știu ce rezultat va avea apelul meu la dl. Saracioglu. Dv trebuie să căutați în orice caz sprijin în sensul comunicării col. Teodorescu pentru a nu vedea teritoriul împărțit în teatru de luptă dincolo și dincoace de Carpați”*.

În timp ce Neagu Djuvara se îndrepta spre Stockholm pentru a comunica lui Frederic Nanu mesajul lui Mihai Antonescu de a relua „contactul cu reprezentanții sovietici” și a întreba „dacă condițiile sunt aceleași ca în aprilie trecut, unde și cum să se ducă negocierile, dacă guvernul sovietic vrea să discute cu un reprezentant al opoziției sau dacă cere și un reprezentant al actualului guvern”, de la Stockholm, George Duca telegrafia mesajul Aleksandrei Kollontay că sovieticii erau de acord acord să primească peste linia frontului pe generalul Aurel Aldea, ca reprezentant al „opoziției”, pentru a lua legătura cu sovietici. Era însă prea târziu deoarece peste puțin timp se va afla despre areștarea mareșalului Ion Antonescu și trecerea României de partea Națiunilor Unite”.

În țară, aflând (în dimineața zilei) de la colonelul Radu Davidescu că mareșalul Ion Antonescu urma să plece „direct pe front fără a trece pe la Majestatea Sa”, Ion Mocsonyi-Stârcea informează imediat pe rege.

În jurul orei 9.00, Mihai Antonescu anunță pe Mircea Ionnițiu că „ar dori să vină la Palat în audiență și că mareșalul va veni mai târziu”. Informat de secretar, suveranul își dă acordul pentru după-amiaza zilei, la orele 15.00. Apoi, face cunoscut colaboratorilor (Aurel Aldea, Constantin Sănătescu, Grigore Niculescu-Buzești, Ioan Mocsonyi-Stârcea, Mircea Ionnițiu) că va ridica problema armistițiului în timpul audienței lui Ion Antonescu și că în situația în care acesta nu va fi de acord să îl încheie îl va demite și aresta. Se decide ca Grigore Niculescu-Buzești, Constantin Sănătescu și Ioan Mocsonyi-Stârcea să ia legătura cu Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și Lucrețiu Pătrășcanu și să-i informeze despre acest lucru. Cu același prilej se stabilesc și detaliile arestării mareșalului, modalitățile de întrerupere a legăturilor telefonice ale comandamentelor germane etc.

Iuliu Maniu, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel-Petrescu și Constantin Agiu cad de acord că era mai bine ca armistițiul să fie încheiat de Ion Antonescu. Întrebat de Constantin Agiu dacă accepta să preia conducerea guvernului, liderul național-țărănist răspunde că era mai bine să fie lăsat Antonescu „să se descurce”. Câteva ore mai târziu, și-a menținut poziția și în fața lui C.I.C. Brătianu și Constantin Titel-Petrescu, cei trei decizând ca Gheorghe Brătianu să încerce să-l convingă pe Ion Antonescu să încheie el armistițiul, acordându-i sprijinul politic deplin.

Mandat de opoziție, Gheorghe Brătianu propune lui Ion Antonescu (la orele 10.30, la Snagov) să înceapă tratativele de pace cu aliații. Referindu-se la această întâlnire, Ion Antonescu a consemnat următoarele în timp ce era închis în safe-ul regelui: „În dimineața zilei de astăzi, pe când eram în Consiliu de Miniștri, a cerut să mă vadă domnul Gheorghe Brătianu, care, spre deosebire de domnul Mihalache, mi-a declarat că vine de la o întrevvedere cu domnii Maniu și Dinu Brătianu, și că vine cu mandatul formal de la ambii că sunt de acord și că își iau alături răspunderea, dacă accept să fac eu tratativele de pace. I-am răspuns că accept cu condiția să mi se dea în scris acest angajament, să accepte ca el să fie publicat pentru ca poporul să vadă că s-a înfăptuit unirea internă și pentru ca străinătatea, aliații și inamicii, să nu mai poată... (lipsă în text - n.n.) prin dezbinarea noastră. Omul Brătianu urma să-mi aducă adevărata scrisă înainte de audiența mea la rege, fiind că voiam să merg la această audiență cu hotărârea luată, adică să-i pot afirma că dat fiind faptul că s-a realizat unirea politică internă, îmi pot lua angajamentul să încep tratativele de pace. Generalul Sănătescu a intervenit în discuții (în timpul audienței de la Palatul regal – n.n.) de două ori și și-a luat angajamentul, fără să i-l fi cerut, că-mi aduce dânsul acest angajament pentru care i-am mulțumit”. La sfârșitul audienței, Gheorghe Brătianu a promis că va reveni, până la orele 13.00, cu textul-angajament semnat de Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu. Documentul nu a mai fost însă redactat și semnat.

Pe front, nemulțumit de decizia generalului Helmuth von Grolmann de a retrage trupele române spre munți pentru a realiza legătura cu forțele ungare, colonelul Nicolae Dragomir a încercat, în dimineața zilei, să ia legătura cu mareșalul Ion Antonescu, care se întorsese în Capitală, pentru a explica necesitatea și urgența replierii Armatei 4. Nereușind, a telefonat (la orele 9.45) generalului Constantin Sănătescu, informându-l că frontul „este complet rupt, încă de acum două zile”, că inamicul înainta cu blindatele într-o breșă de 100 km între Siret și Prut „fără să i se poată opune vreo rezistență serioasă”. Nemulțumit de felul în care Ion Antonescu reglementase mai înainte aceste probleme cu comandamentele germane și în care se comportase cu generalii și ofițerii comandamentului Armatei 4, colonelul Nicolae Dragomir mai arăta: „Domnul general Avramescu, care s-a raliat la teza pe care am arătat-o, a fost beștelit de domnul mareșal în fața nemților. I-am spus domnului mareșal să aibă în vedere numai situația militară și politică a României și în ultimele două zile n-a făcut nici o aluzie la consecințele pe care le-ar putea avea această situație. Este cazul să rezoluți imediat această

problemă cu domnul mareșal”. În încheiere, colonelul Nicolae Dragomir a făcut o afirmație susceptibilă de mai multe interpretări: *„Totul este pregătit. Puteți conta, în momentul militar și politic care se apropie, pe absoluta noastră credință românească. Aștept de la dvs. un răspuns”*.

În memoriile sale, generalul Constantin Sănătescu menționează convorbirea cu colonelul Nicolae Dragomir și afirmă că i-a ordonat „să ia legătura imediată cu generalul Ilie Șteflea, care trebuie să aibă instrucțiuni de la mareșal”. Nicolae Dragomir consemna însă că la sfârșitul convorbirii, Constantin Sănătescu i-a declarat că dacă situația este așa de gravă va determina pe rege **„ca până într-o oră să fie chemat domnul mareșal Antonescu și să i se impună a alege între demisie sau semnarea armistițiului”**.

Deteriorarea situației de pe front în orele următoare l-a determinat pe același colonel Nicolae Dragomir să trimită, la orele 12.00, un raport mareșalului Antonescu, în care arăta situația gravă în care se afla Armata 4 română și își exprima convingerea că „singurul scop al operațiilor noastre nu mai poate fi decât salvarea acestei armate într-un mod care să fie încă de ajutor pentru țară” și arăta că „este indispensabil, ca fără a întârzia o clipă să ne dați ordinul, sau cel puțin dezlegarea de a ordona retragerea generală a armatei spre țara noastră de care noi nu ne putem despărți. „Înainte de a ne lua răspunderi proprii așteptăm răspunsul dvs., care nu trebuie să întârzie niciun moment pentru salvarea armatei și ajutorarea țării” - conchidea Nicolae Dragomir. În acest context, Ion Antonescu a ordonat (în jurul orelor 13.00) generalului Gheorghe Avramescu să predea comanda Armatei 4 generalului Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major român, aflat pe front, motivând lipsa de personalitate a acestuia în relațiile cu comandamentele germane. La orele 19.50, generalul Gheorghe Avramescu avea să răspundă: *„Domnul mareșal mi-a ordonat precis să execut fără murmur ordinele comandamentului german. Astăzi mi se face vină tocmai prin faptul că nu m-am împotrivit comandamentului german. Eu predau comanda Armatei 4 generalului Șteflea, așa cum ordonă domnul mareșal”*. Era deci clar că între modul în care au privit rezolvarea situației mareșalul Ion Antonescu, pe de o parte, și generalul Gheorghe Avramescu și colonelul Nicolae Dragomir, pe de altă parte, erau diferențe mari, că între mareșalul Ion Antonescu și comanda Armatei 4 române și între aceasta din urmă și eșaloanele superioare germane apăruse o gravă criză de comandament, care nu a mai putut fi soluționată.

„Manevra politică” cerută de Nicolae Dragomir s-a efectuat după ruperea frontului de către trupele sovietice, după cum tardiv s-a dovedit a fi, la 22 august 1944, și ordinul dat de Hitler pentru replierea frontului pe aliniamentul fortificat Focșani-Nămoloasa- Brăila, unde se spera că va fi oprită înaintarea forțelor sovietice. Toate acestea se petreceau în contextul unei dezastruoase situații militare pe front, în seara zilei de 23 august 1944, Corpul 18 tancuri din compunerea Frontului 3 ucrainean ajungând în zona Huși, iar Corpul 7 mecanizat (Frontul 3 ucrainean) la trecerile de peste Prut de la Leușeni, încercuirea Armatei 6 germane și a trupelor române care luptau în masivul Cornești devenind „o certitudine”, așa cum aprecia generalul Hans Friessner. Beneficiind de o superioritate zdrobitoare de forțe, Frontul 2 ucrainean pătrunsese, în patru zile, 80 km în adâncimea dispozitivului de luptă germano-român, pe un front de circa 240 km, iar cele ale Frontului 3 ucrainean aproape 110 km, pe un front de 350 km.

Orele 15.30. Mihai Antonescu sosește la Palatul Regal, fiind condus de colonelul Emilian Ionescu în Casa Nouă. În timpul audienței, Mihai Antonescu cere regelui (în varianta Emilian Ionescu) să-i acorde „depline puteri” pentru a pleca, fără știrea mareșalului, la Cairo în vederea încheieri armistițiului. Regele refuză și-i cere să rămână la audiența cu mareșalul.

Orele 16.15-17.30. După ce decisese în Consiliul de Miniștri de la Snagov continuarea războiului, mareșalul Ion Antonescu sosește la Palatul regal (însoțit de o escortă formată din cinci mașini, parcate peste drum de Palat în fața Fundației Carol I), unde este întâmpinat de colonelul Emilian

Ionescu pe care îl întreabă: „Ce face regele? Ce este la palat? I se răspunde: „M.S. Regele vă așteaptă în Casa Nouă și în Palat este liniște și totul normal”. În jurul unei mese rotunde din „salonul galben” se așează regele Mihai I, Ion Antonescu (regele avea să rememoreze că în timpul întrevederii Ion Antonescu era „obosit, arțăgos, chiar”), Mihai Antonescu, Constantin Sănătescu; alături (în biroul regelui) se aflau Grigore Niculescu-Buzești, Ioan Mocsonyi Stârcea, generalul Alexandru Aldea, Constantin Anton, Alexandru Ioanițiu).

În varianta Constantin Sănătescu, întrevvedere s-a desfășurat astfel:

Regele: Care este situația, domnule mareșal?

Ion Antonescu: Disperată, Majestate. Frontul este străpuns și în Moldova și în Basarabia. (Constantin Sănătescu va aconsemna în Jurnal: *„După obiceiful Mareșalului, în continuare începe tot el să atace, făcând răspunzătoare de acest dezastru armata care nu mai vrea să lupte, și din cauza agitației oamenilor politici, și lăsând chiar să se înțeleagă că și regele cu mine avem o parte din vină, căci am stat de vorbă cu oamenii politici, pe care i-am încurajat în acțiunea lor”*).

Regele: Ce trebuie să facem? Nu credeți că e momentul a încheia armistițiul, fie dumneavoastră, fie un alt guvern? (Sănătescu: „Mareșalul răspunde categoric că nu trebuie să încheiem armistițiul”).

Mihai Antonescu: Se poate să cerem și armistițiul însă să mai așteptăm încă două zile, căci trebuie să vină niște răspunsuri de la Ankara și Madrid.

Sănătescu: Domnule vicepreședinte, nu credeți că așteptând două zile riscăm să ni se retragă condițiile de armistițiu și să cădem în capitulare fără condiții? Am impresia că evenimentele se precipită și că e vorba de ore, nu de zile.

Mihai I: Ce intenționați să faceți?

Ion Antonescu: Voi încerca să rezistăm pe frontul fortificat Focșani-Oancea- Bolgrad.

Sănătescu: Cu ce? Întrucât lucrările de fortificații nu sunt gata și trupele române și germane ce se retrag nu vor fi în stare să ocupe aceste poziții, fiindcă se retrag în mare dezordine.

Ion Antonescu: Cu batalioanele de recruți pe care le-am trimis acolo și cu alte trupe ce vor veni din interior. De altfel, dacă nu vom reuși să oprim inamicul pe această linie, ne vom retrage în munți și vom încerca să mai rezistăm, nu putem părăsi pe germani.

Mai târziu, regele Mihai I a afirmat: *„I-am propus atunci, conform planului stabilit cu șefii partidelor politice, cu care pregătisem audiența, să demisioneze pentru ca un nou guvern să ceară imediat armistițiu. La această propunere s-a infuriat... Fapt este că n-a vrut să audă de demisie, striga că nu va lăsa țara pe mâna unui copil și va lupta până la capăt... Antonescu nu admitea niciun argument, repeta doar strigând că el hotărăște și că războiul va continua alături de Germania. În planurile noastre fusese adăugată și soluția cazului neașteptat, în care mareșalul Antonescu ar fi respins atât cererea de armistițiu, cât și demisia. Această soluție extremă era arestarea lui”*.

- În relatarea (scrisă în safe) referitoare la desfășurarea audienței, Ion Antonescu preciza că a expus regelui, timp de aproape două ore, situația frontului și acțiunile întreprinse pentru „a scoate țara din greul impas în care se găsește”, demersurile întreprinse de Mihai Antonescu pentru a obține de la anglo-americiani „asigurări pentru viitorul țării”, conținutul discuțiilor avute cu Carl Clodius, Ion Mihalache și Gheorghe Brătianu. La cerea regelui ca tratativele „să înceapă imediat”, Ion Antonescu a făcut cunoscut că așteaptă răspunsul de la Ankara și Berna pentru a obține „consimțământul Angliei și Americii de a trata cu rușii”. Ion Antonescu afirmă că era de acord chiar cu plecarea lui Mihai

Antonescu la Ankara și Cairo pentru „a duce tratative directe”. (Constantin Sănătescu consemnează (nu se știe unde – n.r.) că Ion Antonescu ar fi zis: nu vom retrage în munți și vom încerca să mai rezistăm, nu putem părăsi pe germani”).

Regele Mihai I iese din salon (după unele relatări, inclusiv a lui Ion Antonescu), sub pretextul uitării „port-țigaretului”, după altele variantă ar fi spus: „Ce cald este aici. Mi-e sete. Mă duc să caut ceva de băut. Îmi doresc un pahar mare cu apă”; Constantin Sănătescu consemnează în Jurnal: „Față de acest răspuns categoric, regele s-a sculat în picioare și, fără a rosti o vorbă, le-a întins mâna și a ieșit afară. Antoneștii au rămas cu mine, în picioare, într-o atitudine chinuitoare. Cei din biroul regelui au auzit convorbirea și au luat măsuri de arestare; îndată ce regele a intrat la ei a dat aprobare să trecem la arestarea Antoneștilor și să facem lovitura de stat”.

Mircea Ionițiu zice că regele nu a părăsit salonul, ci a făcut semn maiorului Dumitrescu să intre cu cei trei subofițeri.

La revenirea în Salon, regele se adresează astfel mareșalului: „Domnule mareșal, am ascultat expunerea dvs asupra situației și nu sunt de acord cu propunerile dvs., consider situația foarte gravă, care pune în pericol chiar existența neamului românesc. Din această cauză vă demit din funcția de conducător al statului”. Ulterior, la Dobrița, regele Mihai I i-a cerut maiorului Anton Dumitrescu să consemneze că înainte de arestare i s-a adresat astfel mareșalului Ion Antonescu: *„Domnule mareșal, amândoi avem de dat socoteală lui Dumnezeu și istoriei de sorta acestui neam. Tăvălugul morții apasă asupra Moldovei. Aceeși soartă așteaptă și restul țării”*. Apoi a părăsit salonul.

- Orele 17.00. În salon intră echipa pregătită pentru arestare a mareșalului formată din maiorul Anton Dumitrescu și plutonierii Dumitru Bălă, Dumitru Rusu și sergentul-major Dinu Cojocar (era echipa de rezervă, deoarece – din rațiuni de păstrarea a secretului - formațiunea pregătită de comuniști, formată din chelneri de la restaurantul „Cina” nu a mai fost introdusă în incinta Palatului).

„După aceea - avea să consemneze mareșalul Ion Antonescu -, bruscat, am fost scos din cameră pe culoar, unde o bestie de subofițer mi-a spus să scot mâna din buzunar, ceea ce am refuzat. După aceea, împreună cu domnul Mihai Antonescu, am fost băgat la ora 17 într-o cameră „Safe” Fichet și încuiați cu cheile. Camera nu are decât 3m pe 2, este fără fereastră și fără ventilație. După 2 ore s-a deschis ușa și ni s-a oferit două scaune aduse de afară. Nu s-a avut nicio dorință de a se da acestei camere cel puțin aspectul curat. Este plină de praf în într-o dezordine organizată”.

După un timp, li s-a adus (în safe) o masă și două scaune, iar la cererea lor hârtie și creioane (de către Gheorghe Ionescu-Bălăceanu, cu aprobarea regelui). Ion Antonescu și-a scris testamentul prin care lăsa întreaga avere soției sale (după unele surse a scris și o scrisoare soției în care a precizat: „O altă cale n-ar fi fost a mea”), iar Mihai Antonescu a scris regelui un lung memoriu referitor la contactele sale cu aliații occidentali (Mircea Ionițiu zice că după ce l-a citit l-a distrus. Gheorghe Ionescu-Bălăceanu zice că le-a predat regelui care le-a dat lui Mocioni Stârcea). Ion Antonescu a fost tot timpul agitat, a vociferat și amenințat determinând pe unul din soldații care-l păzeau să ceară să fie înlocuit. În camera safe, Ion Antonescu a ales o agendă care aparținuse regelui Carol al II-lea în care și-a consemnat gândurile și impresiile din timpul audienței la rege. După bombardamentul german agenda a fost găsită printre dărâmături de către căpitanul Gheorghe Teodorescu din Batalionul de gardă al palatului, pe care a prezentat-o în 1980 lui Nicolae Ceaușescu. Textul scris de mareșal se încheia astfel: *„Mă rog lui Dumnezeu să ferească țara Românească de consecințele unui act atât de necugetat cu cât niciodată eu nu m-am cramponat de putere. De multe mai multe ori am spus regelui în/tre/ patru chi și în prezența Dlui M. Antonescu că, cadă crede că este un alt qm în Țară capabil să o servească mai bine ca mine, eu îi cedez locul cu o singură condiție: să prezinte garanții și să nu fie un ambițios și un aventurier”*.

Din casa de fier Mihai Antonescu a trimis lui Sănătescu un mesaj prin care insista ca noul guvern să urmărească rezultatele tratatelor de armistițiu inițiate, îndeosebi prin intermediul Turciei, Elveției și Suediei și a făcut aluzie la modul neospitalier în care fusese tratat în orele precedente: „Pentru ospitalitatea MS Regele, toată durerea unui român”.

Între timp, în jurul orei 21.00, Emil Bodnăraș sosește la Palatul regal. „Când am venit - afirma el în 1960 - era de văzut ce facem cu ei. Noi am prevăzut să-i internăm într-o casă a noastră. Regele nu știa cum ne gândim noi să procedăm. O singură condiție ne-a pus: numai să nu-i împușcați acum, dar a fost imediat de acord că nu pot fi ținuti la nicio închisoare, nici la Palat nu pot rămâne, numai dvs. să-i țineți, dar să nu-i împușcați. N-am avut nicio dificultate din acest punct de vedere. Atunci seara am stat de vorbă cu el. El era încă palid, foarte emoționat. Atunci ne-am înțeles ce facem cu ei. Deci am stabilit că Antoneștii pleacă de la Palat... La discuție a asistat și Pătrășcanu, Sănătescu... Am ieșit și am căutat să pun în mișcare totul... Florica (Bodnăraș - n.n.) a rămas afară, am lăsat-o într-un punct și am pregătit grupa pentru scoaterea lui Antonescu și am găsit că cea mai bună casă este cea din Vatra Luminoasă, casă pe care o părăsisem în ziua de 14 august după căderea lui Manole (Bodnăraș - n.n.) la Craiova... Casa era părăsită, nu locuia acolo decât gazda, care acoperea. Era un funcționar angajat la Bernache... Când am venit l-am găsit pe Manole și pe nevastă-sa. Văzându-l pe Manole și într-o stare potrivită pentru a-i face paza lui Antonescu l-am înarmat și am spus pregătiți casa”.

După miezul nopții, pe la orele 2.00, la Palatul Regal a sosit Emil Bodnăraș, cu Ștefan Mladin și cu grupa care trebuia să îi preia pe cei arestați. „Am avut - rememora el în 1960 - două mașini ale noastre mici, dar ne-am decis să luăm o mașină dubă a Palatului și cred că pe la două noaptea ne-am dus să-i luăm. Până atunci nici nu-i văzusem, doar m-am asigurat că sunt. Mi-au dat un ofițer care m-a dus la seif la Antonescu, unde era închis. Acesta cunoștea cifrul de la seif, a făcut numărul, a băgat cheia, cum a întors cheia a luat-o la fugă și am rămas singur cu Mladin. L-am pus pe Mladin să deschidă ușa. În încăperea ardea o lumină în tavan, era o căldură infernală și Antoneștii în cămașe. S-au speriat când au văzut civili. Am avut banderolele formațiunilor de luptă și au înțeles că treaba era puțin altfel. L-am luat pe un ton militar și i-am dus jos. În curte stătea duba, era o mașină de aprovizionare închisă și i-am așezat pe ei și pe câte un om înarmat al nostru. Eu cu Mladin și cu Florica, care adusesse grupa aceea cu Maldin la palat, în mașina noastră a Comandamentului („formațiunilor de luptă patriotică” - n.n.) în frunte și ei în urmă și după aceea a mai venit încă o mașină. Deci am constituit un fel de caravană. Ne-am strecurat prin dispozitivul nostru, pe niște străduțe mici, ca să nu intrăm într-o capcană nemțească și i-am dus în Vatra Luminoasă. Tot grupul a rămas în Vatra Luminoasă. Ni s-a mai adus armament; Florica a rămas și ea acolo ca să aibă grijă de mâncare, împreună cu cumnata mea. Așa au sta acolo vreo săptămână până au venit sovieticii. Nimeni n-a știut că sunt acolo. Manole ea șeful gărzii la început. A trebuit și el să fie temperat ca să nu uzeze de mână forte. Ei au fost foarte supuși. În casă i-am despărțit și s-au purtat foarte disciplinat, însă furioși. N-au dormit vreo două nopți. Antonescu și-a venit în fire când a auzit bombardamentele, a spus poate îi eliberează. Purtare mai lașă a avut lăcă Antonescu, se văita, plângea”.

Aranjament grafic - I.M.

Evaluare: ★ ★ ★ ★ ★

